

Lausunto Vaalijalan kehysuunnitelmasta vuosille 2020–2022

Vaalijalan kuntayhtymä pyytää Vaalijalan jäsenkuntien, Keski-Suomen kuntien, Itä-Suomen sote- ja sairaanhoitokuntayhtymien ja Itä-Suomen maakuntaliittojen lausuntoa kehysuunnitelmastaan vuosille 2020–2022.

Kohdistettuna kysymyksenä pyydetään ottamaan kantaa Vaalijalan kehityspolkuun valtakunnalliseksi julkiseksi palvelujen tuottajaksi sekä kehysuunnitelmaan yleisesti. Kehysuunnitelman mukaan Vaalijalan neljä päätavoitetta sote-uudistuksessa ovat:

- Vaalijalan palvelutoiminta pysyy yhtenä kokonaisuutena. Kokonaisuuteen kuuluvat kaikki kuntoutuspalvelut ja avohuollon palvelut kaikissa maakunnissa eli Pohjois-Savossa, Etelä-Savossa ja Keski-Suomessa
- Vaalijala on valtakunnallinen palvelujen tuottaja, jonka palveluista suurin osa kohdistuu KYSin erityisvastuualueelle (Pohjois-Savo, Etelä-Savo, Keski-Suomi ja Pohjois-Karjala)
- Vaalijala on toimintakykyinen erityispalvelujen tuottaja myös tulevaisuudessa omana organisaationaan
- Sateenkaaren erityiskoulun ylläpitäjänä jatkaa toistaiseksi Vaalijalan kuntayhtymä.

Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä vastaa kohdistettuihin kysymyksiin seuraavasti:

1. Onko Vaalijalan valtakunnallinen palvelutoiminnan kehityssuunta oikea?

Uuden hallituskauden toimenpiteet ovat vielä avoimia. Niiden täsmentyessä voi tulla muutoksia siihen, kuinka palvelutoiminta Etelä-Savossa järjestetään. Tällä voi olla vaikutusta Vaalijalan jäsenkuntien linjaan Vaalijalan kehityssuunnasta. Joka tapauksessa valtakunnallisena erityispalveluiden tuottajana Vaalijalan palveluille on tarvetta Itä-Suomen alueella. Asiakkaan valinnanmahdollisuudet lisääntyvät tulevaisuudessa. On perusteltua, että Vaalijala jatkaa palvelutuotantoaan kehysuunnitelman mukaisesti siihen saakka, kunnes uuden hallitusohjelman toimeenpano ja mahdolliset lakimuutokset muuta edellyttää.

Näin ollen Vaalijalan valtakunnallinen palvelutoiminnan kehityssuunta on kannatettava. Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymän alueen asiakkaiden sosiaali- ja terveystalvelut järjestetään ja tuotetaan ensisijaisesti omassa kuntayhtymässä perustalveluina. Kuntayhtymän omassa organisaatiossa pyritään tuottamaan palveluja mahdollisimman kattavasti. Yhteistyö Vaalijalan ja kuntayhtymän välillä tulee olla sujuvaa ja saumatonta, jotta voidaan tuottaa asiakkaille laadukkaat ja kustannustehokkaat

palvelut. Kuntayhtymän ja Vaalijalan asiakas- ja potilastietojärjestelmän välinen yhteys on sujuvan palveluketjun vuoksi oltava käytettävissä.

2. Onko Itä-Suomelle etua, että siellä toimii valtakunnallinen julkinen eristyspalvelujen tuottaja?

Asiakkaiden palveluiden saatavuuden kannalta Itä-Suomelle on etua, että alueella toimii valtakunnallinen erityispalveluiden tuottaja. Osa asiakkaista tarvitsee vaativia erityispalveluja, jolloin on hyvä, että tarvittava asiantuntemus sijaitsee lähellä asiakkaiden omaa ympäristöä.

3. Onko siitä haittaa jäsenkunnille?

Vaalijala itsenäisenä erityispalvelujen tuottajana voi toisaalta johtaa osaoptimointiin palvelutuotannossa ja hinnoittelussa, jos alueella ei ole muita vastaavien palvelujen tuottajia. Palveluiden tuottamistavoille on hyvä löytyä vaihtoehtoja jäsenkuntien alueella. Haittana voi myös olla mahdollinen vääristyvä Vaalijalan palveluiden käyttö suhteessa tarpeeseen. Verrattuna muihin maakuntiin Etelä-Savon osto-osuus on suuri suhteessa väestömäärään.

Kehyysuunnitelmasta yleisesti

1. Hallinnon ja lainsäädännön muutokset

Vaalijalan kuntayhtymän toiminnan tulisi keskittyä jatkossa entistä enemmän erityisen vaativiin erityisosaamista vaativiin palveluihin. Vaalijala täydentää kuntayhtymän omaa palvelutuotantoa siltä osin, kuin kuntayhtymä ei pysty palvelua tuottamaan. Asiakasohjauksen ja palvelutarpeen arvioinnin kautta kuntayhtymä ostaa tarvittavat harkitsemansa palvelut Vaalijalan kuntayhtymältä.

Vaalijalan kehysuunnitelmassa mainitaan, että kuntoutuksen järjestämistä vastaavalla oliaan raportin mukaan siirtämässä Kelalta maakunnille, joka on jo osittain käytännössä tapahtunut ja sillä voi olla merkittävä vaikutus myös Vaalijalan palvelutoimintaan. Selvityshenkilöraportin mukaan uudistuksen myötä siirtyy erityishuoltopiireiltä mm. terveydenhuoltoon ja kuntoutukseen liittyviä vastuita maakunnille. Kuntayhtymässä kuntoutus on osa peruspalveluja ja sen koordinointi ja toteutus tapahtuu lähtökohtaisesti kuntayhtymän peruspalveluissa.

2. Avopalvelut osana kokonaisuutta

Vammaispalveluiden lakimuutoksen tullessa voimaan entistä enemmän Vaalijalan tuottamat palvelut ovat terveydenhuoltolain mukaisia palveluita. Kehitysvammaisten tulisi lisääntyvästi saada tavanomaiset palvelut julkisesta terveydenhuollosta, jolloin avopalveluna tuotettava kehitysvammapoliklinikan toiminta eri organisaation tuotta-

mana on tätä kehityssuuntaa vastaan ja voi johtaa eriarvoistavaan hoitoon. Kehitysvammapoliklinikat niiltä osin kuin niiden erityisosaamista tai osaamisen keskittymää (vrt. selkäkeskus tms.) tarvitaan, olisi hyvä järjestää julkisen terveydenhuollon ja sosiaalihuollon osaamiskeskuksena.

Kehitysvammaisten avohoito tulee integroida kuntayhtymän omaan palvelutuotantoon siten, että palvelukokonaisuus ja hoitovastuu säilyvät yhdessä paikassa. Vaalijala ei voi muodostaa omaa erillistä erikoissairaanhoidon yksikköä ja terveydenhuollon toimipistettä. Erikoissairaanhoidon sijoittaminen eri toimipisteisiin pirstaloi palvelukokonaisuutta. Ostopalveluina erityispalveluita voidaan ostaa palvelutarpeen arviointiin ja palvelusuunnitelmaan perustuen määrärahojen puitteissa. Nykyinen maksusitoumuskäytäntö Vaalijalan ja kuntayhtymän välillä ei ole toimiva, vaan kuormittaa molempien osapuolten resursseja tarpeettomasti.

Kuntayhtymän mielenterveys- ja päihdepalvelujen näkökulmasta Vaalijala voi tuottaa neuropsykiatrista erityisen vaativaa laitospuoleista kuntoutusta sekä hoitaa psyykkisesti sairaita asiakkaita, joilla kehitysvamma on erityisen merkittävä komorbiditeetti (edellyttää kehitysvammaosaamista).

Maahanmuuttaja-asiakkaiden päivätoimintaa tuotetaan sitä tarvitseville asiakkaille Vaalijalan toimesta. Sen päivätoimintaan ohjautuminen tapahtuu Essote kuntayhtymän maahanmuuttotoimiston kautta. Päivätoiminnassa tarvittavan avustajan palkkakustannukset tulevat kuntayhtymältä, joka saa niihin Kehalta korvaukset.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001) edellyttää, että kunta järjestää kuntouttavaa työtoimintaa työttömille parantaakseen heidän edellytyksiään työllistyä avoimille työmarkkinoille. Kuntayhtymä ostaa Vaalijalan kuntayhtymältä kuntouttavan työtoiminnan palveluita asiakkaille, joiden lähtökohtaiset edellytykset työllistyä avoimille työmarkkinoille ovat heikohkot. Essote kuntayhtymän maksama korkea ostopalvelun hinta suhteessa ohjauksen laatuun ei ole tasapainossa. Sosiaalipalveluiden näkökulmasta tämä on näkynyt asiakkaiden saaman ohjauksen puutteena sekä asiakkaiden jumittumisena ”tuttuun ja turvalliseen” paikkaan vuosikausiksi. Näyttää, että asiakkaiden tilanteet eivät ole edenneet eikä kuntoutumista ole tapahtunut tavoitteiden mukaisesti, vaan päinvastoin ikään kuin asiakkaita on rohkaistu jäämään vuosikausiksi Vaalijalan palveluihin. Kuntouttavan työtoiminnan ostopalveluiden jatkaminen edellyttää, että Vaalijalassa kirkastetaan visiota todellisuudessa kohden *kuntouttavaa*, ei säilyttävää työtoimintaa. Tavoitteet tulee asettaa selkeästi kullekin asiakkaalle ja sovittujen jaksojen tulee olla intensiivisiä, lyhyehköjä kuntouttavia jaksoja, jotka hyödyttävät asiakkaita kohden itsenäistä selviytymistä avoimilla työmarkkinoilla. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat ovat väliaikaisesti tilanteessa, jossa tarvitsevat vahvistettua tukea selvitäkseen itsenäiseen elämään ja mahdollisesti opintoihin tai palkkatyöhön.

Vaalijalan kiinteistöinvestoinneissa on otettava huomioon kuntien rahoitusaseman heikentyminen ja tilojen suhteellinen osuus kustannuksista tulee olemaan korkealla tasolla. Korkeat huoneisto- ja kiinteistömenot heikentävät muuta kuntien palvelutoiminnan rahoitusta. Vaalijalan on syytä noudattaa varovaisuutta kiinteistöinvestoinneissa.

3. Osaamis- ja tukikeskus hallitussa muutoksessa

Vammaispalveluiden näkökulmasta vammaisten henkilöiden palvelutarpeeseen pyritään vastaamaan ensisijaisesti asiakkaan omaan toimintaympäristöön tuotetuilla lähi- ja peruspalveluilla. Laitosmuotoinen kuntoutus ja laitoksessa asuminen tulee saada minimoitua. Vaalijalan tavoite toimia jatkossa asiakkaan omassa toimintaympäristössä on kannatettava. Kuntoutusjaksojen keston lyhentäminen ja vaikuttavuuden parantaminen tämän avulla on tavoiteltavaa.

Jos Vaalijala tuottaa lääketieteeseen perustuvaa laitostuntoutusta, jota kuntayhtymä ostaa, on tilanne ongelmallinen. Mikäli Vaalijala tuottaa terveydenhuollon palveluja, sen tulisi integroitua osaksi terveydenhuollon valtakunnallista organisoitumista ja osaksi terveydenhuollon erva-alueen organisaatiota, esimerkiksi KYS:n alaisuuteen. Kuntoutusjaksot perustuvat aina suunnitelmallisuuteen. Kuntoutuksen pienyksiköiden perustamisen vaarana on kuntoutuksen ja asumisen rajan hämärtyminen ja samalla kustannusten ennakoitavuuden vaikeutuminen. Vaalijalan kustannuskehitys tulee vastata yleistä terveydenhuollon kustannuskehitystä.

STM:n selvityksen (42/2018) mukaan enemmistö erityishuoltopiireistä on siirtämässä kouluja osaksi kuntien perusopetusta. Kasvuikäisen lapsen siirtyminen pois vanhempien kasvatuksesta ja perheen parista toisaalle opetuksen järjestämisen vuoksi on erittäin iso ja pitkävaikutteinen ratkaisu. Lapsen siirto edellyttää useimmiten vaativien asumispalveluiden tuottamista ja monia muita tukipalveluita, joten tällä on kustannuksissa lisäävä vaikutus sekä yksilön elämään merkittävä vaikutus.

Raportin mukaan kuntayhtymä voi tuoda opetuksen sinne missä lapset ovat, tavallisen koulun sisään. Selvityshenkilöiden ehdotus on järjestää koulu lähikouluperiaatteella. Tämä sai myös laajan kannatuksen selvityshenkilöraportin lausuntoyhteenvedossa (STM 49/2018). Ensisijaisesti myös Essote kuntayhtymän alueella lapsen koulunkäynti tulee turvata lähikouluperiaatteella, mutta akuuteissa tilanteissa, jossa lapsi tarvitsee laitostenmuotoista tutkimusta ja kuntoutusta Nenonpellon yksiköissä, on tärkeää turvata koulunkäynti Sateenkaaren erityiskoulussa.

4. Henkilöstön osaaminen pidetään korkealla tasolla

Etelä-Savon alueella on kova kilpailu osaavasta henkilöstöstä. Tämä on huomioitava rekrytoitavien palkkarakenteessa. Kustannuskehitys ei saa olla nouseva.

5. Vaalijalan talous pidetään tasapainossa

Vaalijalan tulee huomioida kuntien ja Essote kuntayhtymän taloudellinen kantokyky uusissa palveluissa, henkilöstökuluissa ja suoritehintojen kokonaisuudistuksessa. Palvelutasohinnoittelu tulee olla selkeää ja perusteltua sekä vastata asiakkaan todellista tarvetta.

Vaalijalan kustannuskehitys on ollut kasvava, vaikka asiakkaiden määrää on vähennetty, silti yksittäisiä hintoja on nostettu. Essote kuntayhtymällä tulee olla tieto asiakkaan kokonaiskustannuksista etukäteen, jotta niihin pystytään varautumaan.

6. Vaalijalan palvelutoiminnan merkittävimmät riskit

Tuleva sote-uudistus ja edelleen kuntasektorin heikkenevä taloudellinen kantokyky tulee huomioida uusien palveluiden suunnittelussa sekä nykyisen palvelutarpeen kriittisenä tarkasteluna. Yhteistyö peruspalvelupainotteisen rakenteen luomiseksi kuntayhtymän ja Vaalijalan välillä on ensisijaista.

Sekä kuntayhtymän että Vaalijalan tulee huolehtia vahvasta oppilaitosyhteistyöstä ja tarvittavan koulutuksen saamisesta Etelä-Savon alueella, jotta voidaan turvata riittävä ja osaava henkilöstö alueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Palveluiden laatu, vaikuttavuus ja sujuva asiakaskokemus takaa toimivan palveluketjun asiakkaille.